

УДК 811.111'375.339

DOI: 10.31891/2415-7929-2019-17-75-77

СЕРГЕСЬВА О. В.

Хмельницький національний університет

ПОЛІСЕМІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

Стаття присвячена актуальній проблемі перекладу англійських багатозначних слів. Проаналізовано сучасні джерела поповнення лексики англійської мови. Розглянуто чинники, що впливають на характер полісемії. Визначається особлива роль контексту при перекладі полісемантичної лексики. Надано практичні рекомендації викладачам і тим, хто вивчає англійську мову при перекладі багатозначних слів. Запропоновано ефективний алгоритм дій для початківців з практики перекладу англійських багатозначних слів.

Ключові слова: лексична одиниця, полісемія, багатозначність, контекст, семантика, контекстуальні значення.

SERHIEIEVA O.

Khmelnitskyi National University

POLYSEMY OF ENGLISH LEXICAL UNITS AS A PROBLEM IN TRANSLATION

The article is devoted to actual problems of translating english polisemantic words. The reasons of polysemy occurrence and the ways of its development are described and ambiguity. The concepts of polysemy and ambiguity are differentiated. The term "polysemy" has been determined. It is generally known that most words convey several concepts and thus possess the corresponding number of meanings. A word having several meanings is called polysemantic, and the ability of words to have more than one meaning is described by the term polysemy. Modern sources of English language vocabulary replenishment and the factors that influence the nature of polysemy are analyzed. The article determines the special role of context in translation of polysemantic vocabulary. Most words of the English language are polysemantic.

They can mean different things in different contexts. The importance of studying the phenomenon of polysemy is obvious because it is the object of confusion and in order to provide a quantitative and qualitative growth of the language's expressive resources it is extremely important to investigate the semantic changes in the system of meanings in the English language. The process of enriching the vocabulary does not consist merely in adding new words to it, but, also, in the constant development of polysemy. Practical recommendations for teachers and students of the English language to work with the dictionary articles and ambiguous words are given. Polysemantic terms of the modern English language stimulate a great interest, because the structure of polysemantic terms which is spread on many branches of science and industry must be understood and translated correctly. Knowledge of polisemantic terms will help cope with the task of translation.

Keywords: lexical units, polysemy, ambiguity, context, semantics, contextual meaning.

Перед кожним перекладачем виникала така проблема, як правильний підбір слова для точної передачі його значення в тексті перекладу. Вона є основною і найскладнішою в перекладознавстві тому, що слова характеризуються багатогранністю мови і семантичним розмаїттям. Наявність у мовної одиниці більш як одного значення при умові семантичного зв'язку між ними або переносу спільних, або суміжних ознак чи функцій з одного денотата на інший дозволяє говорити про таку мовну категорію як полісемія.

Різнобічним аспектам дослідження полісемії, особливостей формування галузевих термінологічних систем, відносин між структурними одиницями фахових мов присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: В. А. Гладкої, Ю. І. Гурової, В. І. Карабана, З. Р. Карімової,

В. В. Левицького, Ф. А. Литвина, І. Г. Ольшанського, А. В. Суперанської, О.О. Тараненко, Дж. Лайонза, Е. Шнайдера та інших.

Полісемія (багатозначність, багатоваріантність) - це наявність у слова (одиниці мови, терміна) двох і більше значень, історично обумовлених або взаємопов'язаних за змістом і походженням. У сучасному мовознавстві виділяють граматичну та лексичну полісемії. Найчастіше, коли говорять про полісемію, мають на увазі перш за все багатозначність слів як одиниць лексики. Лексична полісемія - це здатність одного слова слугувати для позначення різних предметів і явищ дійсності, що асоціативно пов'язані між собою і утворюють складну семантичну єдність [6].

Мета статті полягає у дослідженні явища полісемії а англійській мові, встановленні причин її виникнення, визначенні специфіки та способи перекладу багатозначних слів.

Український мовознавець і дослідник полісемії О. О. Тараненко вважає, що полісемічні явища найширше представлено в лексиці, що пояснюється більш індивідуальним, конкретнішим характером лексичних значень порівняно з іншими типами мовного значення і, відповідно, їхньою більшою кількістю та різноманітністю [7, с. 502–503].

Полісемія - це явище, яке являє собою один з найбільш поширених і важливих моментів мови у цілому. Полісемія обумовлює, в першу чергу, навколишній світ, який містить в собі безліч різних речей і явищ дійсності, які вимагають опису, а також демонструє недостатність слів і термінів в тій або іншій навіть найскладнішій мові. Явище полісемії слів англійської мови являє собою досить цікавий мовний момент, в

першу чергу тому, що він якнайкраще демонструє все надбання, розмаїття і складність англійської мови, а також показує нам історію її розвитку і становлення [4, с. 90].

У лінгвістичній літературі наголошується зумовленість лексичної полісемії головним чином двома чинниками: 1) багатозначністю загальноновживаного слова, до якого входить термінологічне слово; 2) вживанням слова у переносному значенні.

Як приклад багатозначного слова наведемо англійське слово «eye», яке позначає наступні різноманітні предмети навколишньої дійсності: 1. око; 2. вічко (для спостереження); 3. вушко (голки); 4. петелька (для гачка) тощо. Механічний вибір значення багатозначного слова по пам'яті або за словником часто призводить до грубих перекручувань сенсу тексту. Правильний вибір значення слова, перш за все, визначається контекстом. Контекст може бути вузьким в межах словосполучення чи речення: *direct supplies* - прями поставки. *The supply of raw material is exhausted* - Запаси сировини вичерпані. Контекст буває широким, коли значення слова можна зрозуміти тільки прочитавши цілий абзац або навіть сторінку.

Під «значенням слова» маються на увазі не тільки ті, що закріпилися за цим словом значення, але і значення, які визначаються цим лексичним оточенням, тобто контекстуальні. Контекстуальні значення слів нерідко доводиться визначати самостійно, тому що вони зазвичай значно відрізняються від словникових [1].

Багатозначність слова виражається також в тому, що слова вживаються в конкретному і абстрактному значенні. Тому при конструюванні загального значення слова доводиться йти від конкретних, що проявляються в мові лексико-семантичних варіантів, до якоїсь абстракції, яка повинна втілити в собі групу ознак, загальних для всіх конкретних реалізацій цього слова. Наприклад: *This company has given formal declaration that it will not approve the activity of its competitors*. Тут *formal* означає не «формальний», а «офіційний». Такі англійські слова, як *way* - «шлях, образ, спосіб», *student* - «студент, що вивчає щонебудь», *field* - «поле, область», *face* - «особа, фасад, зовнішній вигляд, поверхня», і багато інших, неправильно зрозумілі в контексті в конкретному значенні замість абстрактного, абсолютно спотворюють зміст речення. Наприклад: *Mendeleev was a great student of chemistry*, де слово «student» перекладається як «дослідник». *Our geologists have recently found a new gold field in Navoi*, де слово «field» - «родовище» [2].

Варто зазначити, що багатозначних англійських слів набагато більше, ніж українських і, в залежності від контексту і лексичного оточення, більшість слів загальноновживаної лексики можуть міняти свою семантику. Найбільш багатозначними англійськими словами є, наприклад, *make, get, run, set*. Деякі джерела виділяють у них до декількох сотень значень. Так, наприклад, в англо-російському словнику Мюллера у «set» як дієслова 26 значень, у іменника - 24, у прикметника - 7 [5]. Наприклад: *The jeweler can set the stone several different ways*. - Ювелір може вставляти камінь (в оправу) різними способами. *We set an extra place at the table for our guest*. - Ми організували додаткове місце за столом для нашого гостя. *We need to set some extra chairs around the table*. - Потрібно поставити ще кілька стільців навколо столу. *We met on the set of Hamlet*. - Ми зустрілися на постановці «Гамлета». *All the cars have a set price*. - Всі автомобілі мають фіксовану ціну.

Важливу роль відіграє соціальний аспект появи та розвитку полісемії, оскільки кожна соціальна група має свій арсенал термінів, які володіють своєю професійною або культурною специфікою. Наприклад, слово «*doctor*» набуває значення 1) лікар, 2) знахар, 3) доктор (мається на увазі науковий ступінь), 4) допоміжний механізм, 6) богослов (вчений) [4, с. 62].

Явище полісемії - це яскравий приклад того, що в мові постійно відбуваються різні динамічні процеси, мова постійно розвивається і змінюється [1, с. 116]. Окремі слова мають кілька десятків різних значень, але ніхто не закликає студентів запам'ятовувати їх усі за один раз. Словники вказують значення слів, починаючи з самого поширеного, і в кінці списку позначаються рідкісні, застарілі, вузькоспеціалізовані значення.

При перекладі тексту, зустрічаючись з незнайомим словом, доцільно скористатися простим алгоритмом:

1. Визначити частину мови, щоб зрозуміти, в якому розділі слід шукати потрібне значення. Так в реченні «*They ship silk to England*» той, хто тільки вчиться перекладати з англійської, може вибрати найпоширеніше значення слова «*ship*» - «корабель». Однак з контексту речення видно, що тут його потрібно перекладати як дієслово: «Вони відправляють шовк в Англію». Вибрати відповідне значення допоможуть знання граматики - в англійському реченні після підмета йде присудок.

2. Вибрати потрібне значення слова в контексті. Правила перекладу багатозначних слів з англійської зводяться до уважного вивчення контексту. У багатьох випадках встановити смислові зв'язки допомагають сусідні слова. Наприклад, у реченні «*Electric power can be transferred over long distances*» значення іменника «*power*» («енергія») допомагає вибрати визначення «*electric*» (електрична). У складних ситуаціях для підбору значення доведеться враховувати загальний зміст всього тексту або уривка. Також може допомогти аналіз особливостей стилю автора, екстралінгвістичного контексту та інших чинників.

3. Не виписувати усі значення. При роботі зі словником студенти з метою економії часу ніколи не перечитують повну словникову статтю, вихоплюючи найчастіше вживане значення. Необхідно привчити студентів вибирати потрібне значення, що відповідає саме цьому контексті.

4. Записувати значення незнайомих слів з прикладами використання їх у мові. Полісемія в

англійській мові стає причиною того, що ми не можемо вибрати відповідний метод запам'ятовування слів. Студенти вивчають слово, до нього одне-два значення, а коли зустрічають це слово в зовсім іншому контексті, перекласти його не можуть, так як не розуміють про що мова. Тому слід привчити студентів поповнювати свій словниковий запас наступним чином: вчити англійські слова не в ізоляції, а обов'язково в контексті. Нехай це будуть словосполучення або навіть цілі речення, що пояснюють те чи інше значення багатозначного слова. Щоб процес йшов швидше і легше, можна підбирати фрази з пісень, віршів або складати їх самостійно.

Необхідно заохочувати старання учнів запам'ятати не одне значення слова, а кілька, якщо вони є, звичайно. При роботі над багатозначною лексикою доцільно звертати увагу на всілякі прийменники або їх відсутність, додатки, що супроводжують слово і обумовлюють його граматично правильне вживання. Тобто, дієслово «чекати» слід запам'ятовувати не просто як «to wait», а як «to wait for somebody / something», так як це дієслово вживається тільки таким чином.

Можна зробити висновок, що основною складністю при перекладі тексту з англійської мови є вибір відповідного слова-еквівалента. Перекладач неначе безперервно зважає різні лексичні можливості, синоніми і, спираючись на свої лінгвістичні знання і досвід, осмислення контексту і знання предмета (тематики перекладного тексту), підбирає слово (або кілька слів), яке може цілком відтворити значення оригіналу. Полісемія, або багатозначність, як один з яскравих виявів самобутності лексики національних мов, реалізує використання потенційних можливостей слова і репрезентує природний розвиток лексичної системи будь-якої національної мови. Перспективу подальшого дослідження ми бачимо в аналізі полісемії англійських термінів в науково-технічних текстах.

Література

1. Гладка В.А. Про деякі особливості тлумачення явища полісемії. *Наук. записки. національного університету «Острозька академія»*. Сер. Філологічна. 2008. Вип. 9. С. 115–119.
2. Каримова З. Р. Некоторые особенности перевода многозначных и широкозначных слов английского языка. *Сб. конф. НИЦ Социосфера*. 2014. №18. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-osobennosti-perevoda-mnogoznachnyh-i-shirokozachnyh-slov-angliyskogo-yazyka> (дата звернення: 11.10.2019).
3. Левицький В. В. Лексична полісемія та квантитативні методи її дослідження. *Мовознавство*. 2003. № 4. С. 56–71.
4. Литвин Ф. А. Многозначность слов в языке и речи. Москва, 2005. 120с.
5. Мюллер В. К. *Англо-русский словарь*. Москва, 2007. 912 с.
6. Песина С. А. *Полісемія в когнітивному аспекте: монографія*. СПб.: РГПУ ім. А. І. Герцена, 2005. 325 с.
7. Тараненко О. О. *Полісемія. Українська мова: енциклопедія*. Вид. 2-ге, переробл. і допов. / за ред. В. М. Русанівського. Київ, 2004. 824 с.

References

1. Hladka V.A. Pro deiaiki osoblyvosti tлумachennia yavysheha polisemii. *Nauk. zapysky. natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Ser. Filolohichna. 2008. Vyp. 9. S. 115–119.
2. Karymova Z. R. Nekotorye osobennosti perevoda mnohoznachnykh y shyrokozachnykh slov anghlyskoho yazyka. *Sb. konf. NYTs Sotsyosfera*. 2014. №18. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-osobennosti-perevoda-mnogoznachnyh-i-shirokozachnyh-slov-angliyskogo-yazyka> (data zvernennia: 11.10.2019).
3. Levytskyi V. V. Leksychna polisemiia ta kvantytatyvni metody yii doslidzhennia. *Movoznavstvo*. 2003. № 4. S. 56–71.
4. Lytvyn F. A. *Mnohoznachnost slov v yazyke y rechy*. Moskva, 2005. 120s.
5. Miuller V. K. *Anhlo-russkyi slovar*. Moskva, 2007. 912 s.
6. Pesyna S. A. *Polysemyia v kohnytyvnom aspekte: monohrafiya*. SPb.: RHPU ym. A. Y. Hertsena, 2005. 325 s.
7. Taranenko O. O. *Polisemiia. Ukrainaska mova: entsyklopediia*. Vyd. 2-he, pererobl. i dopov. / za red. V. M. Rusanivskoho. Kyiv, 2004. 824 s.

Рецензія/Peer review : 05.06.2019

Надрукована/Printed : 04.07.2019